

Marina Šimak

ČETIRI ČITAOCA MIHALA HVORECKOG

Mihal Hvorecki (1976) trenutno spada među najuspešnije prozaiste u Slovačkoj. Zavidan atribut stekao je dvema zbirkama pripovedaka i istim brojem romana, aktivnim prisustvom u slovačkoj publicistici te zahvaljujući prevodima njegove proze na nekoliko stranih jezika: engleski, češki, madarski, sada i na srpski jezik. Najveći čitalački odjek do sada je imala njegova debitantska zbirka kratkih priča i novela *Snažni osećaj čistote* (*Silný pocit čistoty*) koja je objavljena 1998. godine. Usledila je zbirka pripovedaka *Lovci i sakupljači* (*Lovci a zberači*, 2001), potom roman, objavljen 2003. pod nazivom *Poslednji hit* (*Posledný hit*). Istom žanru pripada i poslednje publikovano delo, roman *Pliš* (*Plyš*), koji je izrašao iz štampe krajem 2005. godine. Izbor iz proze Mihala Hvoreckog preveden je i na poljski jezik (2002), roman *Pliš* na nemački (2006) a jedan njegov deo adaptiralo je i insceniralo praško pozorište Na zábradlí.

U kontekstu savremene slovačke proze, u kojoj su prisutne varijacije na temu fragmentarnih postmodernističkih naracija, Hvorecki svojom kombinatorikom elemenata naučne fantastike, kiberpanke, hiperrealizma, popkulture i angažovane proze zauzima autentičnu poziciju. Generacijski njemu najbliži i podjednako aktuelni prozaisti Tomaš Horvat (1972) i Vladimir Balla (1967) koriste se drugim metodama izgradnje prozognog dela, Horvat najčešće travestijom detektivskog žanra dok Balla gradira osećanja egzistencijalne usamljenosti ekstremnih individualaca.

Stvaralaštvo Hvoreckog od početka prati podeljeno kritičko mnjenje. Recepција se kreće od odbacivanja zbog navodnog nedostatka književne vrednosti i površnosti do priznavanja novih tematskih i pripovedačkih tendencija u slovačkoj prozi. Kao talentovanog naslednika pinčonovske i gibsonovske proze kiberpanke i naučne fantastike u *Istoriji slovačke književnosti III* navodi ga Vilijam Marčok, jedan od vodećih književnih autoriteta u Slovačkoj i koordinator tima autora trećeg, poslednjeg toma Istorije slovačke književnosti iz 2004. S druge strane deo književne kritike smatra da Hvorecki „ne uspeva da ostvari atraktivnu temu drugačije do prvoplanski”¹, te da je jedan od glavnih nedostataka ove proze gubljenje granice između retorike masovne kulture i intelektualne igre te i refleksije kojom se takva retorika kritikuje i odbacuje. Već druga zbirka *Lovci i sakupljači*, više u značku popkulture u književnosti nego naučne fantastike, bila je mnogo bolje prihvaćena od strane čeških čitalaca, dok je roman *Pliš* domaća kritika gotovo zbrisala iz književnog prostora a napr. nemački i češki čitaoci ga sa oduševljenjem prihvataju.

Kakav bi trebao da bude idealni čitalac, na primer novele *Snažni osećaj čistote*?

Podimo najpre od tzv. *lectora in fabula*, vidljivog, ili prepostavljenog čitaoca², kome autor nužno upućuje rukopis. Ako posmatramo glavne likove, možemo prepostaviti da

¹ Marta Součkova: *Na informaciu*. In: Romboid 1/2006, str. 15

² Prema Teoriji o četiri čitaoca Stefana Santer-Sarkanija. Teorija književnosti, Beograd 2001.

je to savremeni mladi čovek, srednjoškolac, ili gimnazijalac, poput Kristijana i njegovih prijatelja, tipičnih navika (izlasci, druženja) i afiniteta (muzika, video-igrice, moda, trendovi, brendovi). Uzimajući u obzir prostornu paradigmu proze, koju pretežno čini grad, njegove ulice i klubovi, to je urbani čitalac. Pretpostavljeni čitalac će najpre biti onaj čitalac koji je u mogućnosti da prepozna pozadinu Kristijanovog pričanja o Tolstoju, Eku, Frojd, Fukou. Medijska manipulacija, potom ubistvo i kažnjavanje za ubistvo su teme koje mogu intrigirati svakog radoznalog čitaoca, ali pre svega društveno angažovanog pripadnika bilo koje generacije. Motiv čistote koji autor izdvaja u naslovu i njime poentira novelu stvara okvir za komunikaciju sa čitaocem koji razmišlja o moralnim pitanjima čoveka kao pojedinca i dela zajednice. Vidljivi čitalac je tako neprestano prisutan u naraciji, kao merilo pisanja autora, kao deo samog stvaralačkog čina. S obzirom na tematske nivoe novele, pretpostavljenog čitaoca ne možemo ograničavati ni generacijskom pripadnošću, ili interesovanjima, niti prostornom ili geografskom paradigmom, jer on je uvek ravnopravno prisutan, kako u tekstu, tako i van njega. S druge strane možemo reći da je Hvorecki jedan od onih autora koji primenjuju ono što je u književnosti otpočelo sa „slučajem” *Imena ruže*. Uspostavljanje i negovanje nove zone koja se nalazi između zabavne kulture i takozvane visoke, ili elitne književnosti kao da je postalo nužno u savremenom društvu. Samo što slučaj Snažnog osećaja čistote ne uvodi prostor koji objedinjuje zabavnu i elitističku književnost, već popkulturu u književnosti i svojevrsni moralni elitizam, ako se to tako može nazvati, čime ova proza ulazi u kategoriju angažovane literature. Kao takva, ona nužno zahteva široke slojeve populacije, iz čega proizilazi da je populistički nivo funkcionalan, te se ne može smatrati nedostatkom. Idealni čitalac, odnosno pravi čitalac³, kojem autor želi da se dopadne, kojeg bira, može biti globalni čitalac, iz bilo kojeg dela planete, koji pripada eri visokih telekomunikacionih mogućnosti, svestan današnjeg vremena, jedinstvenog prostora, društva u kome živi, njegovih prednosti, ali i danka koji ubira. Zato se, prepostavimo, jer tako čini Kristijan, i od idealnog čitaoca očekuje da se ne povinuje manipulativnim moćima vodećih elita, već da prozre njihov rad i da pravedno reaguje. Prvi samostalni čitalac je takozvani istorijski čitalac⁴, koji prima dati tekst u datom istorijskom trenutku i prostoru. To je čitalac kojeg autor nema pred sobom kada stvara tekst i u tom smislu on je anoniman. Akceptovanjem istorijskih, kulturnih i društvenih činjenica koje prolaze kako kroz tekst tako i kroz trenutak njegove recepcije, svojim načinom čitanja može ga učiniti istorijskim ili zauvek odbaciti. U ovoj ravni čitalac odlučuje da li prihvata prozu ili ne. U našem slučaju da kaže – da ili ne – na primer Kristijanovim tvrdnjama da „Državi narkomanija odgovara, upravo je podržava, isto kao što podržava i prodaju cigareta”, da „kada za to dobiju grdnju lovnu (mediju), izmisle bilo šta i čovek je ono poslednje do čega im je stalo” i na primer „povreden (Kristijan o samom sebi) od strane dvojice pripadnika fašističko-birokratske organizacije lažnog naziva Policija, koja pod vođstvom međunarodnih monopola, vlade i parlamenta na brutalan način ograničava slobodu pojedinca” itd.

Popkulturni diskurs tako postaje okvir, atraktivno „pakovanje” iza kojeg autor na svoj način razrađuje duboki problem savremenog čoveka, raspad pojedinca u poremećenoj,

³ Isto

⁴ Isto

manipulatorskoj zajednici, poremećaj međuljudskih odnosa, razgradnju društva i moralnih vrednosti.

Hvorecki preko Kristijana govori o novom osećanju onih koji su rođeni u svetu u kome je sve banalizovano time što je omogućeno i dato na dohvati ruke, u kojem pojedinac nema motiva ni za šta da se bori, u kojem igra sa životom drugoga postaje deo zabavne mašinerije, a ubistvo izlaz iz besmisla. Paradoksalno, to postaje jedini način da se skrene pažnja na laž koja se servira kao istina, nepravdu, koja se plasira kao vrhunac pravednosti, metastazu ljudskosti koja se prezentira kao vrhunac moralnosti. Tako Kristijanovo ubistvo Marije postaje absurdni medijum kroz koji dečak, groteskni spoj Mefista, Mersoa i Sokrata dostiže snažni osećaj čistote i postaje čovek. Ova uznemirujuća vizija budućnosti prema kojoj se kreće savremeni čovek čini *Snažni osećaj čistote* jedinstvenim delom, Hvoreckog nosiocem poruke nove generacije, slovačku prozu drugačijom, urbanom i izvan okvira lokalne sredine.

A ovaj virtuelni čitalac⁵, prvenstveno primalac a pomalo i tvorac pisanog teksta, se nada da će prevod *Snažnog osećaja čistote* na srpski jezik, uspeti da prepozna svoje vidljive i prave, nađe istorijske i podstakne još kojeg virtuelnog čitaoca.

⁵ Isto